

TÓM LƯỢC CHÍNH SÁCH

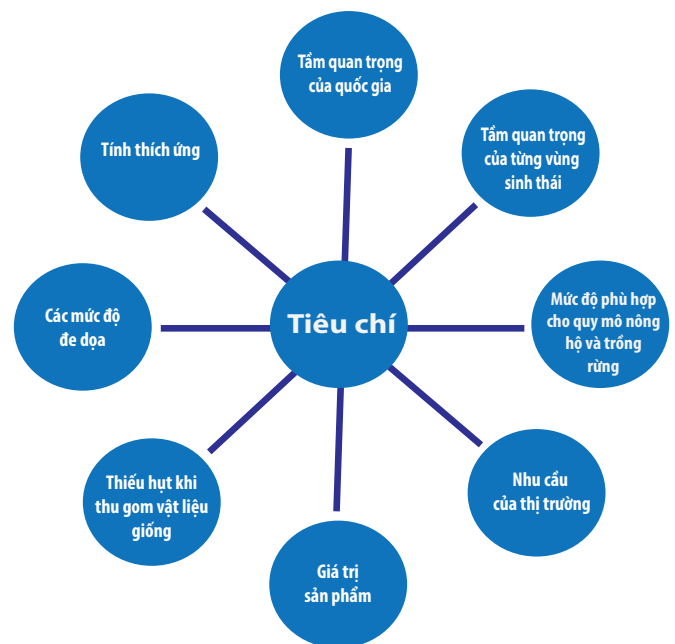
Kêu gọi xây dựng chiến lược thuần hóa các loài cây rừng tại Việt Nam

Thông điệp chính

Một chiến lược quốc gia về thuần hóa các loài cây rừng là rất cần thiết để thúc đẩy việc bảo tồn, sử dụng và phát triển những loài cây bản địa quý hiếm và có giá trị kinh tế cao tại Việt Nam.

- Cần có các chính sách hỗ trợ đầu tư để khuyến khích phát triển giống và cải thiện quản lý chất lượng giống.
- Cần ưu tiên nghiên cứu các đặc tính sinh lý sinh thái với đa dạng các loài cây nhằm lựa chọn các loài cây phù hợp với điều kiện sinh thái và biến đổi khí hậu.
- Bảo tồn nguồn gen không những cần tập trung ở cấp độ ngân hàng gen mà còn cần bảo tồn ở cấp trang trại để phục vụ tốt cho công tác thuần hóa.
- Bộ tiêu chí xác định các loài cây ưu tiên cho công tác thuần hóa nên bao gồm: Tầm quan trọng của quốc gia; Tầm quan trọng của từng vùng sinh thái; Mức độ phù hợp cho quy mô nông hộ và trồng rừng; Nhu cầu của thị trường; Giá trị sản phẩm; Thiếu hụt khi thu gom vật liệu giống; Các mức độ đe dọa; và Tính thích ứng (Hình 1).

Hình 1: Mong đợi của các bên liên quan về các tiêu chí để lựa chọn các loài cây đưa vào thuần hóa

Bối cảnh

Trong 25 năm qua, ngành lâm nghiệp đã thành công trong công tác phục hồi rừng, mặc dù chất lượng rừng vẫn còn nhiều hạn chế, đồng thời nguồn giống cây bản địa cho năng suất và chất lượng cao còn nghèo nàn.

Những nỗ lực thuần hóa các loài cây rừng hiện nay mới chỉ tập trung vào các loài cây nhập nội sinh trưởng nhanh, trong khi các loài cây bản địa và cây lâm sản ngoài gỗ chưa được chú trọng.

Việc phát triển một chiến lược thuần hóa giống cây rừng sẽ giúp đẩy mạnh công tác thuần hóa các loài cây bản địa ưu tiên, cải thiện sinh kế cho người trồng rừng và bảo tồn nguồn gen thực vật quý và giá trị kinh tế cao, đồng thời góp phần bổ sung vai trò của cây bản địa trong công tác trồng rừng ở Việt Nam.

Thuần hóa các loài cây rừng là gì?

Thuần hóa các loài cây rừng được các nhà khoa học định nghĩa theo nhiều cách khác nhau (Leakey & Newton 1994). Nhưng cốt lõi của việc thuần hóa là sự thuần phục của con người đối với nguồn gen cây rừng nhằm tăng khả năng thích ứng với hệ

thống sinh thái nông nghiệp do con người xây dựng nên (Harlan 1975).

Đối với cây nông nghiệp, thuật ngữ ‘thuần hóa’ thường được sử dụng để mô tả việc chọn lọc, cải thiện giống và tăng khả năng thích ứng của nguồn gen, mang lại năng suất và chất lượng cao trong quá trình canh tác. Cải thiện di truyền nguồn gen để đáp ứng nhu cầu cần thiết của con người và phù hợp hơn với môi trường sản xuất cụ thể. Chúng có thể là một quá trình chọn lọc tự nhiên liên tục, thông qua cải thiện giống theo phương thức truyền thống, hoặc qua công tác cải thiện nguồn gen bằng việc sử dụng công nghệ sinh học hiện đại (Dawson 2012).

Thuần hóa các loài cây rừng ở Việt Nam

- Việt Nam đã ban hành nhiều chính sách nhằm hỗ trợ quản lý và phát triển giống, như Pháp lệnh giống cây trồng; Quy chế quản lý giống cây lâm nghiệp; Quy chế công nhận giống cây lâm nghiệp; Chiến lược phát triển giống cây lâm nghiệp giai đoạn 2006-2020.
- Bộ Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn đã ban hành Đề án quốc gia về bảo tồn và phát triển lâm sản ngoài gỗ giai đoạn 2006-2020, trong đó bao gồm cả công tác thuần hóa các loài cây.
- Bộ Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn đã công nhận 192 giống cây lâm nghiệp (như keo, bạch đàn, tràm, thông và Macadamia), trong đó có 119 giống cây là các dòng ưu việt; áp dụng cho 47 tỉnh thành rong cả nước.
- Bộ Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn đã ban hành Danh mục giống cây trồng lâm nghiệp được phép sản xuất kinh doanh để phục vụ công tác sản xuất giống đáp ứng nhu cầu trồng rừng.
- Hiện nay có tới 446 tổ chức, cá nhân sản xuất giống cây lâm nghiệp (bảo gồm cả nông hộ, tổ chức tư nhân và cơ quan nhà nước). Trong đó, 145 cơ quan nhà nước cung cấp khoảng 30% cây giống phục vụ trồng rừng hàng năm. Các tổ chức tư nhân và nông hộ cung cấp 70% cây giống còn lại.
- Tới nay, 153 nguồn giống đã được chứng nhận để cung cấp nhu cầu giống cây bản địa cho công tác phục hồi rừng.

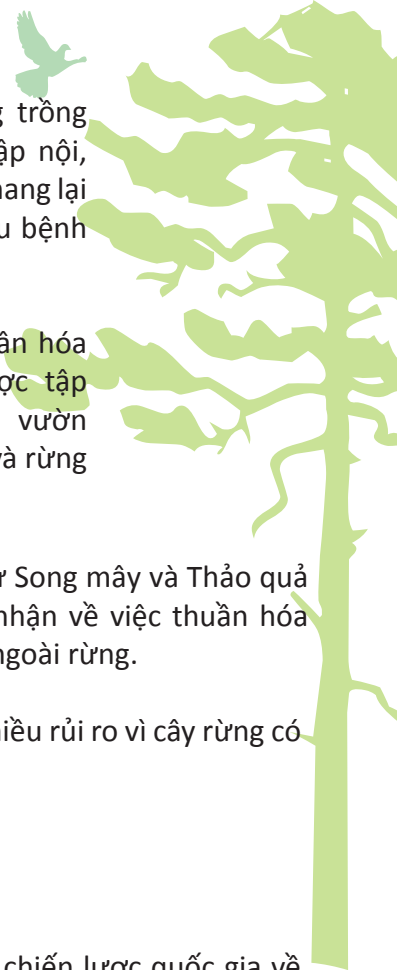
- Một ngân hàng hạt giống cây trồng cũng đã được xây dựng tại Viện Khoa học Lâm nghiệp Việt Nam (VAFS) và hiện lưu giữ gần 4000 lô hạt giống, gồm 11 loài bạch đàn, 6 loài keo; 40 loài cây bản địa thuộc họ thông và họ đậu.
- Cả hai phương pháp bảo tồn tại chỗ và chuyển chỗ đã được áp dụng để thuần hóa các loài cây rừng. Các hoạt động bảo tồn đã và đang được thực hiện tại các trạm nghiên cứu, ngân hàng hạt và khu lưu trữ giống.
- Việt Nam đã thuần hóa thành công và trồng ổn định một số loài cây, như một số loài cây dược liệu; Quế, Hồi, Trầu, Sờ, Cánh kiến đỏ, Sơn tra, Giổi xanh, Trám, Thông nhựa, keo, bạch đàn... Tuy nhiên, số lượng các loài cây bản địa còn nhiều hạn chế.
- Pháp triển mạnh rừng trồng các loài cây lấy gỗ nhập nội, như keo và bạch đàn, mang lại những rủi ro lớn về sâu bệnh hại.
- Nỗ lực bảo tồn và thuần hóa cây rừng mới chỉ được tập trung cho vùng đệm vườn quốc gia, khu bảo tồn và rừng trồng.
- Đối với một số loài như Song mây và Thảo quả hiện vẫn chưa có ghi nhận về việc thuần hóa thành công ở khu vực ngoài rừng.
- Bảo tồn trang trại có nhiều rủi ro vì cây rừng có luân kỳ kinh doanh dài.

Những thách thức chính trong thuần hóa các loài cây rừng ở Việt Nam

- Chiến lược quốc gia và chính sách khuyến khích thuần hóa cây rừng chưa đủ. Đề án bảo tồn và phát triển lâm sản ngoài gỗ đã được MARD ban hành cần được bổ sung thêm các loài cây bản địa đa mục đích.
- Mặc dù MARD đã công nhận 192 giống cây tiến bộ kỹ thuật (TBKT), nhưng tỷ lệ giống chuyển giao cho sản xuất còn thấp (ước tính đạt 20%). Hơn nữa, việc chuyển giao giống TBKT còn thiếu sự đồng bộ ở 9 vùng sinh thái lâm nghiệp ở Việt Nam.
- Còn thiếu các nghiên cứu về đánh giá giá trị của các sản phẩm, thành phần hóa học, cải thiện di truyền và nhân giống các loài cây bản địa.
- Các tiêu chí lựa chọn loài cây để đưa vào thuần hóa chưa được hệ thống hóa hay đồng nhất về giá trị kinh tế, thị trường, môi trường và khoa học.
- Giá trị sản xuất của các loài cây bản địa còn thấp, chỉ có số lượng nhỏ các loài cây bản địa ưa sáng mọc nhanh đã được xác định và bổ sung vào công tác trồng rừng ở Việt Nam.

Khuyến nghị

- Xây dựng và ban hành chiến lược quốc gia về thuần hóa các loài cây rừng.
- Lập danh sách các loài cây ưu tiên cho công tác thuần hóa và cải thiện giống, đặc biệt chú trọng tới các loài cây lâm sản ngoài gỗ (như Thảo quả, Hồi, Quế, Song mây...).
- Khuyến khích thuần hóa các loài cây bản địa.
- Phát triển ngân hàng gen tại trạm trại trong khi tiếp tục khuyến khích nông hộ tham gia thực hiện chương trình thuần hóa để phục vụ nhu cầu của chính họ.
- Xem xét và lựa chọn một số loài cây bản địa cung cấp gỗ lớn mọc nhanh và chú trọng hơn trong quản lý lập địa nhằm giảm tác hại của dịch sâu bệnh hại trong rừng trồng các loài cây di thực. Đẩy mạnh và phát huy chức năng thủy văn của rừng và hạn chế sự suy giảm môi trường cảnh quan do các loài thực vật ngoại lai xâm lấn.
- Đánh giá tính thích ứng của nguồn gen thông qua nghiên cứu vật hậu học các loài cây thuần hóa. Điều tra đánh giá biến dị và giá trị nguồn gen của loài trong các quần thể tự nhiên.

-
- Sử dụng công nghệ sinh học tiến tiến (như Isoenzyme và DNA marker) để đánh giá đa dạng di truyền cho các loài cây thuần hóa.
  - Đẩy mạnh sự tham gia của người dân trong cải thiện nguồn gen các loài cây ưu tiên, bảo tồn đa dạng loài và đảm bảo hệ thống cung cấp các nguồn gen cây thuần hóa, cây con phục vụ nhu cầu của sản xuất.

Tài liệu tham khảo

1. Dawson I, Harwood C, Jamnadass R, Beniast J (eds.). 2012. Agroforestry tree domestication: A primer. The World Agroforestry Centre, Nairobi, Kenya. 148 pp.
2. Harlan JR: Crops and Man. Madison, WI, USA. 1975. The American Society of Agronomy and The Crop Science Society of America.
3. Leakey, R.R.B., Tchoundjeu, Z., Schreckenber, K., Shackleton, S. and Shackleton, C. 1994. Agroforestry Tree Products (AFTPs): Targeting Poverty Reduction and Enhanced Livelihoods. International Journal of Agricultural Sustainability 3: 1-23.

Tác giả

Catacutan, D., Phí Hồng Hải, Vũ Tấn Phương, Đàm Việt Bắc, Muchugi, A., Hoàng Thị Lụa. 2014. Kêu gọi xây dựng chiến lược thuần hóa các loài cây rừng tại Việt Nam. Hà Nội. Trung tâm Nghiên cứu Nông lâm Thế giới (ICRAF Việt Nam).

Liên hệ

Để biết thêm thông tin về Tóm lược chính sách, xin liên hệ: Trung tâm Nghiên cứu Nông lâm Thế giới (ICRAF Việt Nam). Địa chỉ: Số 17A, đường Nguyễn Khang, phường Trung Hòa, quận Cầu Giấy, Hà Nội
Website: http://worldagroforestry.org/regions/southeast_asia/vietnam
Email: d.c.catacutan@cgiar.org